

20-Fevral, 2026-yil

YANGI O‘ZBEKISTONDA KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISHDA YASHIL IQTISODIYOTDAN SAMARALI FOYDALANISH

Soyibjonov Islomjon Sodikjon o‘g‘li

Namangan davlat universiteti

“Yashil iqtisodiyot va barqaror biznes”

kafedrasi o‘qituvchisi

soyibjonovislombek93@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tadqiqotda yashil iqtisodiy hunarmandchilik mahsulotlari bozorida samarali tashkil etish yo‘llari tahlil. Hunarmand sohasi ekologik toza natijalarga erishish holda rivojlantirilishi, barqarorlikni oshirish va xizmat ko‘rsatish ta’sirida bozor strategiyalari. Tadqiqot natijalariga, yashil iqtisodiyotga mos keluvchi innovatsion rejalashtirish asoslar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqariladi.

Kalit so‘zlar: Yashil iqtisodiyot, hunarmandchilik, hunarmandchilik, strategiyalar, innovatsion ishlab chiqarishlar, ekotexnologiyalar, jismoniy tarbiya.

Abstract. This study analyzes the ways of effective organization of the green economy handicraft market. The development of the handicraft sector without achieving environmentally friendly results, increasing sustainability and service delivery are market strategies. Based on the results of the study, innovative planning principles and practical recommendations are developed that are consistent with the green economy.

Keywords: Green economy, handicrafts, handicrafts, strategies, innovative production, eco-technologies, physical education.

Абстрактный. В данном исследовании анализируются пути эффективной организации на рынке экологически чистой ремесленной продукции. Развитие ремесленного сектора с экологически безопасными результатами, устойчивостью и рыночными стратегиями влияния на услуги. По результатам исследования разработаны инновационные принципы планирования и практические рекомендации, совместимые с зеленой экономикой.

Ключевые слова: Зеленая экономика, ремесла, ремесла, стратегии, инновационное производство, экотехнологии, физическое воспитание.

KIRISH

“2019-2030-yillarda O‘zbekiston Respublikasining yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi” qabul qilindi[1]. Ushbu strategiya yashil iqtisodiyotning uzoq muddatli barqaror rivojlanishning asosiy strategik yo‘nalishi sifatida e’tirof etilishi haqida gapiradi va yashil rivojlanishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilab berdi. 2017-2021 yillarga mo‘ljallangan Harakatlar strategiyasida mamlakatni rivojlantirishning aniq istiqbollari, jumladan, energetika, sanoat va qishloq xo‘jaligi sohalarida aniq tarmoq rejalari belgilangan

20-Fevral, 2026-yil

bo‘lsa-da, iqtisodiyot tarmoqlarini ko‘kalamzorlashtirishga erishish uchun ancha katta sa’y-harakatlar talab etiladi. Hukumatning yashil iqtisodiyot strategiyasiga muvofiq, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Umumiy Davlat Tahlili O‘zbekiston aholisining o‘sishi, urbanizatsiya va mavjud shahar va qishloq tengsizliklari barqaror atrof-muhitni boshqarish va iqlim ta’sirini cheklashni, shuningdek, uglerod chiqindilarini kamaytirish, iste’mol va ishlab chiqarishning oshishi bilan birga iqtisodiy o‘shishga erishishni talab qilishini ta’kidlaydi. Xususan, O‘zbekistonda ishlab chiqarish rivojlanishi va urbanizatsiya kuchayib borayotganini hisobga olib, toza, samarali, inklyuziv va barqaror sanoatga tavakkalchilikka asoslangan investitsiyalarni kiritish zarur.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Zamonaviy jamiyat iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik muammolarni globallashtirish, iqlim o‘zgarishi, tabiiy resurslarning kamayishi va aholining qarishi bilan tavsiflangan modelga kiritish zarurligini tobora ko‘proq anglab yetmoqda, bu albatta bizni hozirgi odatlarimizni o‘zgartirishga chorlaydi. Natijada, barqarorlik so‘nggi yillarda[2], Birlashgan Millatlar Tashkiloti o‘zining Barqaror Rivojlanish Maqsadini[3] belgilaganidan keyin ham katta ahamiyatga ega bo‘ldi. Yashil iqtisodiyot sharoitida hunarmandlar faoliyatini xorij olimlaridan Cohen S., Cox E., Bebbington J., Dutt G. S., Arina BARDHAN, Ananya BHATTACHARYA, Rouch D., Thyavihalli Girijappa, Y. G., Mavinkere Rangappa, Parameswaranpillai J., Siengchin S., Väänänen N., Pöllänen S., Wood S., Zhan X., Walker S. va boshqa olimlar muhim hissa qo‘shishgan.

Materiallar va metodlar. Yashil” iqtisodiyotni shakllantirish va uning barqaror rivojlanishiga o‘tish global darajada ham, O‘zbekiston uchun ham ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Barqaror rivojlanish konsepsiyasi insoniyat kelajagi uchun muhim manba bo‘lib, u BMTning qaror va hujjatlarida o‘z ifodasini topgan. Barqaror rivojlanishning iqtisodiy-ekologik asosi, bu “yashil” iqtisodiyotni shakllantirish va rivojlantirishdan iboratdir. Hozirgi beqaror tendensiyalarni bartaraf etish uchun 2015 -yilda BMTning 2030-yilgacha bo‘lgan davr uchun 17 ta “yashil” iqtisodiyotni rivojlantirish maqsadlarining o‘ziga xos mezonlari aniqlandi. “Yashil” iqtisodiyotga o‘tishning jahon tajribasida “yashil” iqtisodiyot rivojlanishidagi quyidagi umumiy tendensiyalarni ko‘rish mumkin:

- 2050 yilga borib sayyoramiz aholisi 9 mlrd.ga boradi;
- global iqlim o‘zgarishi yuz beradi;
- energiya resurslar, xom-ashyo, oziq-ovqat mahsulotlari bahosi 40-50 %gacha oshadi va turli xil inqirozlar vujudga keladi;
- atrof-muhit ifloslanadi, yiliga 11 mln. gektar o‘rmonlar kesiladi, ekotizimlar buziladi, bioxilma- xillik kamayadi va tuproqningtabiiy unumdorligi pasayadi;
- ekologik qochoqlar vujudga keladi;
- ichimlik suv hajmi 60-70 %ga kamayadi;
- 2030 yilda sayyoramiz aholisining 47 %i ichimlik suvi yetishmasligidan azob chekadi;
- yer shari zaharli chiqindilarga to‘lib-toshib, “ko‘milib” qoladi.

Tabiat va iqtisodiyotning mukammal muvozanatlashgan o‘zaro munosabati yashil iqtisodiyot modelida yaqqol namoyon bo‘ladi. Yashil iqtisodiyot keyingi yillarda rivojlanib,

20-Fevral, 2026-yil

iqtisodiy-ijtimoiy tizimga aylandi. “Yashil” iqtisodiyotning bosh vazifasi ishlab chiqarish hamda iste’mol qilish jarayonlarini ekologik standartlarga mos ravishda o’zgartirishdan iborat[5].

Ushbu tadqiqot asosan ikkilamchi ma’lumotlardan foydalanib yozilgan. Ikkilamchi ma’lumotlar turli manbalarni o’rganish orqali to’plangan, masalan, mavjud ilmiy maqolalar, kitoblar, internet va xorij olimlarining darsliklari.

Tahlil va natijalar. Umuman “yashil” iqtisodiyot degan tushunchaga oydinlik kiritadigan bo’lsak, “yashil” iqtisodiyot - bu ekologik xavflarni va ekologik tanqislikni kamaytirishga qaratilgan va atrof- muhitni buzmasdan barqaror rivojlanishni maqsad qilgan iqtisodiyotdir. U ekologik iqtisodiyot bilan chambarchas bog’liq, lekin ko’proq siyosiy jihatdan qo’llaniladigan yo’nalishga ega[6]. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit dasturi 2011-yil Yashil Iqtisodiyot hisobotida ta’kidlanishicha, “yashil bo’lishi uchun iqtisodiyot nafaqat samarali, balki adolatli bo’lishi kerak. Adolatlilik global va mamlakat darajasidagi tenglik o’lchovlarini tan olishni, xususan, past uglerodli, resurslarni tejaydigan va ijtimoiy jihatdan qamrab oluvchi iqtisodiyotga adolatli o’tishni ta’minlashni nazarda tutadi” [7].

Shuningdek, bu O’zbekistonning turli iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy ahamiyatga molik maqsadlariga barqaror sarmoya kiritishdan manfaatdor bo’lgan ko’plab xorijiy investorlar va donor tashkilotlar uchun imkoniyatlar ochadi. Yalpi ichki mahsulot yoki yalpi milliy daromadni oshirishni maqsad qilgan an’anaviy iqtisodiyotdan farqli o’laroq, yashil iqtisodiyot uchta maqsadni qo’llab- quvvatlaydi: iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy farovonlikni saqlash va oshirish. Yashil iqtisodiyot Barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishning samarali vositasi sifatida ham xizmat qilishi mumkin.

Mamlakat rahbariyatining O’zbekistonni 2030-yilgacha sanoati rivojlangan, o’rtacha daromaddan yuqori bo’lgan davlatga aylantirish haqidagi g’oyasi keng qo’llab-quvvatlanmoqda, narxlarni erkinlashtirish, yerga egalik qilish va qishloq xo’jaligida keng qamrovli islohotlar o’tkazish taklif etildi, ularning ba’zilari amalga oshirildi. Yaqin vaqtgacha asosan mahalliy iqtisodiy model qayta ko’rib chiqilmoqda va xususiy biznesning global va mintaqaviy qiymat zanjirlariga integratsiyalashuvini rag’batlantiradigan yangi strategiyalar joriy etilmoqda. Kambag’allikni qisqartirish tendentsiyasi, yalpi ichki mahsulotning barqaror o’sishi, mikro va kichik korxonalar daromadlarining o’sishi, eng kam ish haqining muntazam oshib borishi, pul o’tkazmalari oqimi va davlatning maqsadli ijtimoiy himoya dasturlariga asoslanadi. Inson kapitali nuqtai nazaridan, mamlakat samarali bandlik imkoniyatlarini taklif qilish, iqtisodiy tashabbuslar va innovatsiyalarni rag’batlantirish, talab qilinadigan bilim va raqamli ko’nikmalarni shakllantirish orqali o’zining katta yosh aholisidan demografik dividendlar olishi mumkin. Shuningdek, mamlakat tabiiy kapitalga, ayniqsa yer resurslariga va mo’l-ko’l quyoshga ega. Buning uchun korxonalar va xo’jaliklarni davlat tomonidan qo’llab-quvvatlash nafaqat iqtisodiyotni qayta tiklash, balki uni o’zgartirishga ham qaratilishi kerak.

Hunarmandchilik sohasi jahon iqtisodiyotida muhim o’rin tutadi. thepakcrafts.com hisobotiga ko’ra[8], 2023-yilda jahon hunarmandchilik bozori hajmi \$985 milliard AQSh

20-Fevral, 2026-yil

dollariga yetdi va 300 mln. kishini ish bilan band qilib turibdi. Prognozlarga ko'ra hunarmandchilik bozori hajmi 2027-yilga kelib 1252 milliard AQSh dollariga yetishi kutilmoqda.

Biroq, iqlim o'zgarishini hisobga olgan holda, hunarmandchilik sektori o'z mahsulot dizaynini, materiallar manbasini, ishlab chiqarish jarayonlarini, marketing va foydalanishni hisobga olishi, hunarmandchilik mahsulotlarini iste'mol qilish usullarini qayta ko'rib chiqishi kerak. Tabiiy bo'yoqlardan yoki qayta ishlangan shishadan foydalanish kabi yashil amaliyotlar allaqachon ba'zi mamlakatlar hunarmandchilik amaliyotiga kiritilgan bo'lsa-da, hunarmandchilik sektori atrof-muhitga ta'sir qilishning o'ziga xos ta'siriga ega. Hunarmandchilik sektori iqlim o'zgarishini yumshatishda ishtirok etishi mumkin bo'lgan vositalardan biri “yashil” iqtisodiyot tamoyillarini qabul qilishdir.

“Yashil” iqtisodiyot kontseptsiyasi 1970-yillarning oxiri va 80-yillarning boshlarida ishlab chiqilgan. Bu chiziqli iqtisodiyotga qarama-qarshidir, bunda "chiqindilar" resurs bo'lib xizmat qiladi va ishlab chiqarish jarayoniga qayta kiritiladi. Ideal holda, u birinchi navbatda chiqindilarni ishlab chiqarishni to'xtatadi, mahsulotlar imkon qadar uzoq vaqt davomida ishlatiladi, tabiiy tizimlarni qayta ishlab chiqaradi, mahsulotlarning yaroqlilik muddati kontseptsiyasini almashtiradi, qayta ishlatish, qayta tiklash. “Yashil” iqtisodiyot chiziqli modeldan tashqari ishlab chiqarishning boshqa usullarini ham o'z ichiga oladi, lekin eng muhimi, bu ishlab chiqarishni to'xtatishni anglatmaydi. “Yashil” iqtisodiyot bilan bog'liq bo'lgan boshqa tegishli nazariyalarga sanoat ekologiyasi, yashil iqtisod, tabiiy kapitalizm va qayta generativ dizayn kiradi.

Aytish mumkinki, hunarmandchilikning tabiatiga ko'ra, boshqa sanoat tarmoqlari qatorida hunarmandchilik sektori “yashil” iqtisodiyot tamoyillariga eng mos keladi. Ba'zi mamlakatlarda ko'plab kichik jamoalarga asoslangan korxonalar bozor kuchlari uchun ochiq bo'lgan sanoat global bozorida ishlaydi: mahsulotlarni iloji boricha kam xarajat bilan ishlab chiqarish, foydani maksimal darajada oshirish va iloji boricha ko'proq sotish. “Yashil” iqtisodiyot tamoyillarini qabul qilish xarajatlari hunarmandchilik sohasining hayotiyligiga ta'sir qiladimi? Ko'pgina individual yoki kichik jamoaviy amaliyotlardan tashkil topgan hunarmandchilik sektori “yashil” iqtisodiyot tamoyillariga rioya qilish uchun tarkibiy xususiyatga ega bo'lgan o'zgarishlarni amalga oshirishi mumkinmi? Agar teskari logistika 1. tuzilmasi mavjud bo'lmasa, mijozlar mahsulotni ishlab chiqaruvchiga ta'mirlash uchun qanday qaytarishlari mumkin? Hunarmandchilik sohasida “yashil” iqtisodiyot tamoyillarini amalga oshirishda yana qanday muammolar mavjud? Ammo birinchi qadam sifatida, yakka tartibdagi hunarmandlar va jamoat ishlab chiqaruvchilari bu “yashil” iqtisodiyotga o'tishlari uchun nima qilishlari mumkin?

“Yashil” iqtisodiyot va hunarmandchilik sanoati muhokamasi 2020-2021-yilda Xalqaro hunarmandchilik kengashi va Britaniya Kengashi tomonidan tashkil etilgan bir qator vebinarlarning bir qismi sifatida ko'rib chiqilgan edi. Maqsad inqiroz davrida (pandemiya davrida) hunarmandchilik amaliyotiga yangi strategiyalar va yondashuvlarni joriy etish edi. Kelajakdagi global inqirozlarga qarshi kurashish uchun sektorning dolzarb

20-Fevral, 2026-yil

masalalar bo'yicha yangi g'oyalarni ishlab chiqish va ularni hunarmandchilik amaliyotiga tatbiq etishda iqlim o'zgarishi birinchi o'rinda turadi.

Xulosa va takliflar. Hunarmandchilik sanoatida ekologik toza materiallardan foydalanish, mahalliy ishlab chiqarishni rag'batlantirish, axloqiy ishlab chiqarish amaliyotini targ'ib qilish, chiqindilarni kamaytirish va iste'molchilarni o'qitish orqali barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Barqaror amaliyotlarga ustunlik berish orqali hunarmandchilik ommaviy ishlab chiqarishning atrof-muhitga salbiy ta'sirini kamaytirishga yordam beradi va hunarmandlar va ularning jamoalari hayotini qo'llab-quvvatlaydi. Hunarmandchilik shuningdek, atrof-muhit muammolari haqida xabardorlikni oshirishi va odamlarni yanada barqaror tanlov qilishga undashi mumkin. Va nihoyat, an'anaviy hunarmandchilik texnikasi ko'plab ekologik afzalliklarga ega, jumladan, barqaror materiallardan foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, energiya samaradorligini oshirish, mahalliy iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlash va uzoq umr ko'rish. Hunarmandchilik mahsulotlarini qo'llab-quvvatlash orqali iste'molchilar atrof-muhitga ta'sirini kamaytirishga yordam berishlari va barqaror amaliyotlarni qo'llab-quvvatlashlari mumkin.

Umuman olganda, hunarmandchilik sanoati jahon iqtisodiyotida faoliyat yurituvchi sohadir. Shunday qilib, sanoat iqlim inqirozini hal qilish uchun javobgardir. Iqlim o'zgarishini yumshatish vositalaridan biri hunarmandchilik amaliyotida “yashil” iqtisod tamoyillarini qabul qilishdir.

Ko'p jihatdan, hunarmandchilik sektori allaqachon “yashil” iqtisod tamoyillarini amalda qo'llagan, lekin qisman. “Yashil” iqtisodiyotga to'liq integratsiyalashuv uchun tizimlarni o'zgartirish va moslashtirish kerak. Ushbu jarayonni boshlash uchun hunarmandchilik sohasining qarashlari, qadriyatlarini baholash va qayta tiklash kerak.

Hunarmandchilik va materiallar bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Chiqindilarni kamaytirishning eng yaxshi usuli materiallar qanday ishlatilishini o'rganishdan kelib chiqadi. Ko'rinishidan oddiy bo'lsa-da, oqibatlar juda chuqur.

Shunisi e'tiborga loyiqki, “yashil” iqtisod nafaqat jismoniy materiallar va jarayonlar, balki munosabatlar, hislar va qadriyatlarga ham tegishli. Bundan tashqari, bu evolyutsion o'zgarishlar bo'lib, ularga faqat uzoq muddatli ta'lim orqali erishish mumkin, ayniqsa keyingi avlod va tilni o'zgartirishga e'tibor qaratish. Asosan, hunarmandchilikni ishlab chiqaruvchilar va ularning mijozlari o'rtasidagi jismoniy almashinuvdan tajribaviy almashinuvga o'tkazish mumkinmi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. <https://lex.uz/docs/-4539502>
2. Nguyen, T. L., Nguyen, T. B. H., Nguyen, T. H., and Le, V. L. H. (2021). Environmental Protection Policies at Craft Villages in Hanoi in the Context of Sustainable Development. E3S Web Conf. 258, 05014. doi:10.1051/e3sconf/202125805014

20-Fevral, 2026-yil

3. Fund, S. "Sustainable development goals." Available at this link: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/inequality> (2015).

Cohen, S. (2017). Understanding the Sustainable Lifestyle. The European Financial Review. https://www.researchgate.net/publication/325273718_Understanding_the_Sustainable_Lifestyle Contact Base. (n.d.). Madur: Bengal's Best Traditional Mats. Naturally Bengal. Retrieved from <https://naturallybengal.com/?craft=madur> Cox, E., & Bebbington, J. (2014).

4. Муминова Э. “YASHIL” IQTISODIYOTGA O ‘TISHNING XORIJIY TAJRIBALARI

//Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально- гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences. – 2023. – Т. 3. – №. S/2. – С. 66-75.

5. „United Nations Environment Programme (UNEP)“. 2016-yil 27-martda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 2016-yil 11-may.

Lynn R. Kahle, Eda Gurel-Atay, Eds. Communicating Sustainability for the Green Economy. New York:

M.E. Sharpe, 2014. ISBN 978-0-7656-3680-5.

6. UNEP, 2011, Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication, www.unep.org/greeneconomy

7. <https://thepakcrafts.com/blog/craft-handmade-stats/>

8. Wood, S. (2011). Sustaining Crafts and Livelihoods: Handmade in India. Craft + Design Enquiry, (03), 89–100.

9. Fillis, I. (2012). An Aesthetic Understanding of the Craft Sector. Creative Industries Journal, 5 (1-2), 23–41. https://doi.org/10.1386/cij.5.1-2.23_1

10. Fuller-Love, N., Midmore, P., Thomas, D., & Henley, A. (2006). Entrepreneurship and Rural Economic Development: a Scenario Analysis Approach. International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research, 12(5), 289–305.